

משפטים

די"ל ע"י
כולל
לבושי חושן

בראשות הרה"ג ר'
יושע העשיל פריעדמאן
שליט"א

פרשת ויצא - וישלח תשפ"ג לפ"ק | גליון ד' שנה א'

משפט החושן

שאלות ותשובות בידי ממונות

דבר המשפט

בכל כחי עבדתי את אביני - סגולת הרמב"ם לעשירות

כתב הרמב"ם (שכירות פ"ג ה"ז) "כדרך שמוזהר בעה"ב שלא יגזול שטר עני ולא יעכבנו, כך העני מוזהר שלא יגזול מלאכת בעה"ב ויבטל מעט בכאן ומעט בכאן ומוציא כל היום במרמה, אלא חייב לדקדק על עצמו בזמן, שהרי הקפידו על ברכה רביעית של ברכת המזון שלא יברך אותה, וכן חייב לעבוד בכל כחו שהרי יעקב הצדיק אמר כי בכל כחי עבדתי את אביני, לפיכך נטל שטר זאת אף בעולם הזה שנאמר ויפרץ האיש מאד מאד".

וביותר צריך להזהר (אף למי שאינו פועל) שלא להתקשר לעוסקים במלאכתם ע"י טלפון או תגובה (message) וכדו' כשיש איזה צד שע"ז יתבטל הפועל ממלאכתו. וכמ"כ בספר חסידים (סימן ש"י) "אל ילך אדם לדבר עם מלמדי תינוקות בשעה שהוא מלמד, פן יבטלם בדבריו, וכן לשכור פועל של ישראל, פן יבטלנו בדבריו. אל ישב אצל שכיר אפי' כשאינו שכיר עושה פעולה, שמה יהיה לו בושת לומר אין לי פנאי".

ואפי' לצרכי מצוה אין להפסיק הפועל באמצע מלאכתו, וכדברי המסילת ישרים (פ"א) "כללו של דבר: השכור אצל חברו לא יאזיח מלאכה שתהיה, הנה כל שעותיו מכורות הן לו ליומו, כענין שאמרו ז"ל (ב"מ נ"ז): שכירות מכירה ליומיה. וכל מה שיקח מהן להנאת עצמו באיזה אופן שיהיה, אינו אלא גזל גמור. ואם לא מחלו, אינו מחול, שכבר אמרו רבותינו ז"ל (יומא פו): עבירות שבין אדם לחברו אין יום הכיפורים מכפר עד שירצה את חברו. ולא עוד אלא שאפילו אם עשה מצוה בזמן מלאכתו, לא לצדקה תחשב לו, אלא עבירה היא בידו, שאין עבירה מצוה, וקרא כתיב (ישעיה ס"א): שונא גזל בעולה, וכענין זה אמרו ז"ל (גמ' ב"ק צ"ד): הרי שגזל סאה חטים וטחנה ואפאה ומברך, אין זה מברך אלא מנאץ, דכתיב (תהלים י): ובוצע ברך נאץ ה'. ועל כיוצא בזה נאמר (ויקרא רבה): אוי לו לזה שנעשה סניגורו קטיגורו, ואין הקב"ה רוצה אלא באמונה".

עריכת הגליון נתנדב

לע"נ הרה"ק
ר' חיים זאנוויל ב"ר
משה זצוק"ל מריבניץ
נתנדב ע"י ידידו הרוצה בעילום שמו

שאלה:

לכבוד המערכת משפטים. הנני עוסק לפרנסתי כרופא. באיזה מן הימים הייתי צריך לקנות איזה תרופה (medication) יקרה שהמחיר שלו בניו יארק הוא \$14,500. ומאחר שבניו ד'ז'ע"ס יכולים לקנותו במחיר של \$8,000, שזוהו פחות הרבה מהמחיר שעולה בניו יארק, התקשרתי לחבירי דר. ראזענשטיין שעובד כרופא בניו ד'ז'ע"ס לקנותו בשבילי במקום עבודתי, וחבירי הסכים שיקנהו בשבילי. כעבור כמה ימים התקשר אלי חבירי לבשרנו שאכן קיים בקשתך, ורצונו לדעת מתי אקבלו מידו. אמרתי לו שאינו צריך להביאו אצלי, רק שיניח החפץ בחצר שעל ידי ביתו, ובדרכי לביהמ"ד כשאעבור על ידי ביתו אקחנו משם. אבל לדבאוני כשהגעתי לביתו לא ראיתי שם. אחר שבדקנו על המצלם (security camera) נתברר שאכן הניח התרופה בחצירו, אבל נגנב משם.

ושאלתי לכבוד המערכת, היות שעדיין לא שילמתי להשליח המעות שהוציא מכיסו על התרופה, רצוני לדעת אם אני מחויב לשלם לו, כיון שלמעשה לא הגיע החפץ בידי, ומזלו של השליח גרם שנגנב.

לוי אייזיקפילד

תשובה:

הגם שלא קיבל לוי החפץ מעולם, מ"מ חייב לוי לשלם לשליחו כל המעות שהוציא בשבילו:

בירור הדין:

א] האומר לחבירו שיקנה לו איזה דבר, וקנאו חבירו בשליחותו, נקנה הדבר להמשלח אפילו אם לא הגיע החפץ לידי, ואחר שקנאו השליח אי אפשר עוד להמשלח לחזור רק מחויב לשלם להשליח:

בש"ע חו"מ ברמ"א (סי' קפ"ב סעי' א') מבואר, שהאומר לחבירו שיקנה לו איזה דבר, והוא ישלם לו, וכן עשה חבירו וקנה הדבר, אין המשלח יכול עוד לחזור, ונתחייב לשלם להשליח מה שהוציא בשבילו. והיינו שאם אחד ביקש מחבירו להוציא מעות מכיסו לקנות חפץ, אז מיד כשהוציא השליח המעות מכיסו נקנה החפץ להמשלח, שהרי הוא כאילו השליח הלוח המעות להמשלח, וכאילו המשלח בעצמו קנה החפץ. ונוגע בעיקר לב' דינים: א] שאין המשלח יכול לחזור מבקשתו. ב] שאף אם נאנס הדבר תחת יד השליח ומעולם לא הגיע החפץ ליד המשלח, עכ"ז חייב המשלח לשלם להשליח מה שהוציא בשביל החפץ (וכמ"ש בנתיבות סי' קפ"ו סק"ה בשם הריטב"א). וא"כ בנידון דידן אף שהתרופה לא באו מעולם ליד לוי, עכ"ז כבר נתחייב לשלם לשליחו המעות שהוציא בשבילו.

ב] ואף אם באמת לא קנה המשלח החפץ בתורת קנין, עכ"ז חייב לשלם להשליח מה שהוציא בשבילו מדין ערב:

הנה הגם דפשוטות דברי הרמ"א הנ"ל איירי בקנאו השליח בקנין גמור, ומיד נקנה החפץ להמשלח, ולכן אין המשלח יכול לחזור. והי' מקום לומר דבאופן שלוי אכתי לא קנה התרופה בתורת קנין, כגון אם קנאו בהקפה (crediti). שיש אומרים (במחנ"א הל' שלוחין סי' י"ב) שהגם שקי"ל ששליח שקנה חפץ להמשלח נקנה החפץ להמשלח, מ"מ אם קנאו בהקפה והמוכר לא ידע שהלוקח הוא שליח, לא הקנה החפץ להמשלח. וכן אם קנאו מגוי, שי"א (בשו"ת בית שלמה חו"מ סי' ד' לפמ"ש התוס' ב"מ פ' א"נ דף ע"א: בד"ה בשלמא) שלא שייך לעשות שליח לקנות מעכ"ם, כיון שגוי לאו בר שליחות הוא. ובאופנים הנ"ל ה' מקום לומר שלא יהי' המשלח מחויב לשלם להשליח, כיון שלא נקנה לו החפץ ולא הגיע החפץ לידי מעולם. אבל עכ"ז הדין שחייב לוי לשלם, מאחר שלמעשה הוציא השליח מעות ע"פ בקשת לוי, משום כן נתחייב לוי לשלם להשליח מדין ערב. שקי"ל בערב שחייב לשלם מה שקיבל עליו, כיון שבשעת הלואה מקבל הערב הנאה שהמלוה מוציא מעות מכיסו להלוהרם בשביל שקיבל על עצמו להיות ערב. וה"ו בנידון דידן שהוציא השליח מעות בשביל שכן ציוה לו המשלח, נתחייב המשלח לשלם לו, בההוא הנאה שקיים בקשתו. וכמ"ש בנתיבות סי' קפ"ב סק"ד:

ג] אף שהשליח נעשה שומר חנם ללוי, ופשע במה שהניחו מחוץ לבית, עכ"ז בנידון דידן אינו מתחייב בכך, כיון שעשה כן ע"פ בקשת לוי:

בש"ע חו"מ (סי' קפ"ז) מבואר שכל שליח יש לו דין שומר חנם. בין על המעות קודם שקנה החפץ, ובין על החפץ אחר שקנאו.

וא"כ לכאוף יש ללוי מקום לטעון שהשליח פשע בשמירתו במה שהניח פקדונו במקום שאינו משתמר, ונאבד על ידי פשיעת השליח, ופטור מלשלם לו מה שהוציא.

אבל באמת אז זו טענה לחייב השליח. שכיון שעשה כן על פי בקשת לוי, ובאמת כן היה רצונו של לוי שיניח החפץ בחצירו, לכן לא נתחייב מדין שומרין. וכן מבואר בשו"ע (סי' קפ"ח סעי' ג') שאם המפקיד אמר להנפקד שישלח לו הפקדון ביד קטן, אין הנפקד חייב באחריותו. אף על פי שמסירת חפץ של פקדון ליד קטן נחשב לפשיעה ממש.

ואינו דומה למ"ש בגמ' ב"ק (דף צג.) ונפסק בשו"ע חו"מ (סי' ש"א סעי' י') שאם אחר שכבר נעשה שומר אמר המפקיד להנפקד קרע כסותי, וקרעו הנפקד, חייב השומר לשלם אם המפקיד לא

אמר לו בפירוש "והפטור". משום ששם אמרין דעיקר כוונת המפקיד היה להשטות בו וכמ"ש בסמ"ע (סי' ט"ו). משא"כ בנידון דידן שבאמת כן היה רצונו של לוי שיניח החפץ בחצירו.

ואף שבס"י ק"כ (סעי' א') ק"ל האומר לחבירו זרוק לי חובי, וזרקו ונאבד, חייב הלוח. ושם באמת כוונתו הי' שיזרוק החוב, ואעפ"כ ק"ל דהזרוק מחויב. כבר ביאר הסמ"ע שם משום דסתמא כוונתו לומר זרוק ושומר. אבל במקום שבדאי לא היה כוונתו שהנפקד ישמור כגון באומר להנפקד שלח ע"י קטן, פטור הלוה. וא"כ ה"ה בנידון דידן שבדאי לא היה כוונת לוי שהשליח ישב בחצירו וישמור פקדונו, לכן אין לחייב השליח מדין שומר, ולוי חייב לשלם להשליח מה שהוציא בשבילו.

1. ועי' בשו"ת אג"מ סי' מ"ח. וראה דבנידון שאין לו שום צורך בסחורה שלקח, וגם א"י למכרו לאחרים לכרע חייב.
2. וא"ל שהנתיבות שם חולק על סמ"ע הנ"ל, א) שבנתיבות בסי' ס"ק י"ד

3. ויש עוד סניף לפטור השליח מדיני שמירה, לפמ"ש בסי' רצ"ב בסמ"ע סי' ק"ג וע"ש בפ"ת שם אות א' ואכ"מ.

משמע שחזר בו ממש"כ בסימן ק"כ. ב) דיש לומר שהנתיבות בסי' ק"כ הגם שחולק על דברי הסמ"ע מ"מ יודה בנוגע שאומר לו בפי' שינתחו בחצירו המשתמר קצת.

718.618.4011 Ext 101 | Ask@Mishpatim.org :משפט החושן' במדור

משפט הפרשה

משפטים מענייני פרשת השבוע

פרשת ויצא: אַעֲבֹר בְּכָל-צְאֵנְךָ הַיּוֹם הַזֶּה הָרֶגֶל מִשְׁם כָּל-יְשֵׁה נֶקֶד וְטָלוּא וְכָל-שְׂדֵה-חַיִּים בְּבִשְׁבִים וְטָלוּא וְנֶקֶד בְּעֵינִים וְהָיָה שְׂכָרִי: (בראשית ל לב)

פי' רש"י את שילודו מכאן ולהבא נקודים וטלואים בעינים ושחומים בכשבים וידיו שלי עכ"ל

אם יעקב קנה מלבן מה שהתנה

בפרשתנו מבואר, שהתנה יעקב אבינו עם לבן שיתן לו בשכרו הנקודים וטלואים בעינים, והשחומים בכשבים, ממה שילודו מכאן ולהבא. והקשו המפרשים הא"ך חל ההתחייבות, הא ק"ל שאין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם. כמבואר בשו"ע (סי' ר"ט סעיף ד') "אין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם וכו', תנו מה שתלד בהמה זו לפלוני, או שאמר מה שתלד פרתי או שפחתי מכור לך או נתון לך, לא אמר כלום, אפילו היתה הפרה או השפחה מעוברת, לא קנה כלום. ויכול לחזור בו אפילו אחר שתלד הפרה או השפחה ואחר שגדלו פירות האילן ובאו לעולם". מבואר, שאם הקנה אדם לחבירו מה שתלד בהמה זו, המקבל אינו קונה כלום אפילו אחר שכבר בא לעולם. וא"כ הא"ך הועיל מה שהתנה יעקב עם לבן.

ומצינו על קושיא זו כמה מהלכים.

לפני מתן תורה היו ימלים לקנות דבר שלא בא לעולם

א) בתשובת הריב"ש (סי' שכ"ח) מיישב קושי השואל הא"ך קנה יעקב הבכורה מעשו, הא הוה דבר שלא בא לעולם שהרי הזכותים של הבכורה עדיין לא היו שייכים אז. ות"י הריב"ש שאין להקשות ממה שה"י לפני הדיבור, שקודם מתן תורה היה שייך לקנות דשלב"ל. וכעין זה כתב ג"ל היד רמה בבבא בתרא (קכ"ו: ד"ה ואי קשיא לך) דנינתה תורה ונתחדשה הלכה שאין קונים דבר שלא בא לעולם. א"כ לא קשה כלום, שפרשתנו ג"כ הי' לפני הדיבור, ואז עדיין לא חל הדין שאינם יכולים לקנות דבר שלא בא לעולם.

התנה שיקנה הפרה לעובריהם

ב) בשו"ע (שם) כתב המחבר וז"ל ואם מכר האילן לפירותיו, או

פרה ושפחה לעובריהם, קנה מיד, ואין שום אחד מהם יכול לחזור בו עכ"ל. ופירוש בסמ"ע (סקט"ו) וז"ל דכיון דהאילן הוא בעין, חל עליו הקנין לצורך פירותיו שיוציאו ממנו עכ"ל. פי' מאחר שהאילן הוא בעולם, יכולים למכור זכות באותו אילן לפירותיו, ע"י שמוכר לו כעת חלק האילן שיוציא הפירות, ובשעה שהפירות יצמחו, מיד יהי' של הקונה, כיון ששייך לו זכות בהאילן גופא לפירותיו. וה"ה במקנה פרה או שה לולדות, שיכול אדם להקנות חלק בגופו של הפרה לולדים. ולפי"ז מיישב התרומות הדשן (סי' ק"ל) כיצד הועיל התנאי של יעקב עם לבן, שהתנה עם לבן שיתן לו הפרה להולדים שיוולדו ממנו.

קונים דבר שלא בא לעולם בשכר פעולה

א) בקצות החושן (סי' של"ב סק"ו) מיישב הק"י על פי מה שכתב הרמ"א (סי' של"ב סעיף ד') שאם בעה"ב הבטיח לפועל ליתן לו חפץ בשכרו, אינו מחויב לשלם לו אותו חפץ דוקא, כיון שהפועל לא משך החפץ לא נקנה לו מעולם, אך הדמים מה ששוה החפץ צריך ליתן לו, כיון שנתיחייב לשלם לו שיווי החפץ בשכר פעולתו, והתחייבות זו מועיל אפילו בלי קנין. וכ' הקצות החושן שלפי"ז ה"ה אם הבטיח הפועל ליתן לו פירות דקל כשיגמרו הפרך, אע"פ שיכול הבעה"ב לחזור מליתן גוף הפרי מ"מ מחויב לשלם להפועל הדמים כפי מה ששוה הפרי בעת שנגמר הפרי ובא לעולם. והקצות מוסיף עוד, שאפילו אם הפועל גמר הפעולה קודם שנגמר הפרי, אעפ"כ צריך ליתן להפועל הפרי בעצמו או כסף כפי שיווי הפרי בעת גמרו. ולפי"ז י"ל שמשום זה הועיל מה שהתנה יעקב עם לבן, מאחר שהי' בשכר פעולתו, ומועיל תנאי בעה"ב עם הפועל כמה יהי' שכר הפעולה, אפילו אם תלה השכר בדבר שעדיין לא בא לעולם. [ואף שבנתיבות (שם סק"ו) פליג על חידוש הקצות וס"ל שאם גמר הפעולה קודם שנגמר הפרי אינו צריך לשלם

אי יעקב הי' יכול לקנות הולדים ע"י תפיסה

הנה בשו"ע (סי' ר"ט סעי' ד') מבואר שאע"פ שאין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם, מ"מ אם באו לעולם קודם שחזר המוכר, וקדם הלוקח ותפס הפירות אין מוציאין מידו. וכתב הסמ"ע שאין זה מכח ספק, אלא שכן הדין. לפי"ז לכאורה הרווחנו עוד ישוב כיצד הועיל תנאי יעקב, כיון שיעקב תפס הולדים כשנולדו.

אמנם כד נענין בטעמא שמועיל תפיסה בדשלב"ע, לכאורה יסתר זה. שבטעם דין זה אי מועיל תפיסה בדשלב"ע מצינו ב' שיטות. שיטת רש"י (ב"מ סו: ד"ה לא מפקינן) שאם תפס מועיל מטעם שכיון שראה המוכר התפיסה ושתק, הוי מחילה בטעות, וק"ל שמחילה בטעות הוי מחילה. שיטת התוס' (שם ד"ה התם) שקנה משום שאמרין שהמוכר הסכים להקנות לו הדבר עכשיו כיון שרוצה ליקי בהימנית' ולכן אמרין שרוצה המוכר שהלוקח יקנה הדבר בתפיסתו.

בפרשתנו לא שייכי כל הטעמים

ולפי"ז לשיטת התוס' י"ל שהתפיסה לא הי' מועיל כאן שהרי לבן היה אבי הרמאים ולא הי' שייך גב' ליקי בהמנית', אמנם לפי שיטת רש"י לכאוף י"ל שקנה יעקב ע"י תפיסה, אבל אעפ"כ יש לדחות לפי מה שכי' האור החיים הק' (בראשית ל"א ז') שלבן חזר בין העיבור ללידה, וא"כ לא הי' שייך כאן התפיסה לכרע. כיון שהתפיסה נעשה אחר חזרת המוכר. ואנו אין לנו אלא מה שתירצו הראשונים.

של הלוקח הוא על מה שהמוכר הוציא הפוינטס שבבילו, וכיון שלא פירוש תנאו נעשה החיוב בלי תנאי וכמ"ש בנתימ"א.

הנהר ב כתבתם בגליון לפ' לך-וירא במי שלקח פוינטס מחבירו ולקח בו טיקיט' על שמו, וקודם שנסב בו, ביטלו הטיקט', וחייבתם את הלוקח לשלם מדין הוציא מעות על פיו. ולענין יד להעיר בתרתי. א) לא חלקתם את הטיקט' הנה refundable או לא, שלכאוף אם הטיקט' הי' refundable א"כ אכתי לא הוציא המוכר כלום כיון שהיה בידו לבטל הטיקט'. ב) לא חלקתם את הלוקח לקח כל הפוינטס שהיה להמוכר או לא. ולכאוף אם לא לקח כל הפוינטס א"כ המוכר לא הוציא כלום. שהלא כיון שביטלו האקאונט' שלו, נתברר למפרע שלא היה יכול להרויח בו כלום.

תשובת המערכת:

בפשוטו נראה שאם הטיקט' הי' refundable תלו בפלוגתת הראשונים, ה"ה הריב"א והרמב"ן קדושין דף ח: בהסוגיא דתנ"ג סלע וע"ש, (שלהריב"א חייב, ולהרמב"ן פטור. ולענין הלכה נפסק ברמ"א אהע"ז ס"ס ל' כשיטת הריב"א. אבל הש"ך בסי' ש"מ סס"ק י' הלך בשיטת הרמב"ן). אבל באמת בנידון דידן שהמוכר הוציא מעות לטובת הלוקח, ולא סתם לאיבוד, נראה דלכרע חייב ע"י בר"ן ב"מ צט. בסוגיא דהכשה במקל. ועכ"פ אם המוכר מוחזק א"צ להחזיר.

הערה א באתי להעיר במ"ש בגליון לפ' לך, במי שמכר points לחבירו לקנות airplane ticket ואח"כ ביטלו הטיקט'. ודמיתם הדין למ"ש בנתיבות בסי' ר"ל ס"ק א' בלקח פרה ומתה, וכתבתם כיון שיש בזה הפסד להמוכר, אין הלוקח יכול לומר אדעתא דהכי לא לקחתי, וחייב לשלם דמיו, וכ"ש בנידון דידן שהמוכר מוחזק בהמעות שאינו צריך להחזיר. ולענין אין הדמיון עולה יפה כלל. ומשום שכל דברי הנתיבות שם אינם אמורים רק באופן שהחפץ נקנה להלוקח בתורת מקח, וע"ז אמרין דכיון שיש הפסד להמוכר א"י לחזור. אבל בנידון דידן כבר הארכתם שהפוינטס לא נקנו כלל בתורת קנין, וחייבו על הלוקח בא מכח מה שהמוכר הוציא מעות על פיו, וא"כ מסתבר שנידון דומה להסוגיא של שכר פועלים ואחא מיטרא בחצי היום, ונפסק בשו"ע סי' של"ד שאם הבעה"ב לא פשע יותר מן הפועלים אינו מחויב לשלם. ומבואר דמי שנתיחייב לחבירו ע"י מה שחבירו הוציא מעות בשבילו (שזהו סיבת חיובו של בעה"ב החוזר כמבואר בהסוגיא שם) ואח"כ נעשה אונס, שאם לא פשע המטלח יותר מהשליח פטור מלשלם.

תשובת המערכת:

עיקר חילוק הסוגיות כן הוא, שבס"י של"ד עיקר ההתחייבות של הבעה"ב הוא לשלם על המלאכה, והבעה"ב מעולם לא אמר לו שישלם לו פסידו אם יחזור בו, ואדרבה החידוש שם הוא דבאופן שפשע חייב לשלם. אבל בנידון דידן עיקר חיובו